

Aanleiding

De Maasheggen is het langst aaneengesloten heggen netwerk in Europa met de UNESCO 'Man & Biosphere' status. Nu kunnen we al deze heggen niet over een kam scheren. Er is onderscheid te maken. Oude (vlecht)relictten staan verstopt in het heggennetwerk en worden op dit moment overwoekerd door sleedoorn. De relictten kunnen meer dan 80 jaar oud zijn en brengen cultuurhistorische waarde met zich mee in het gebied. Deze relictten dreigen nu te verdwijnen en af te sterven door de overwoekering. Sleedoorn bloeit en groeit sneller waardoor ze licht inval beperken voor langzamer groeiende meidoorn. Nu wordt er bijvoorbeeld langs wegen eenzijdig beheer toegepast voor alle heggen maar mochten we de relictten willen behouden zal er op maat gemaakt beheer toegepast moeten worden.

Definitie

Er heerst wat verdeeldheid over wat wordt gezien als een relict. Hoe oud moet de heg zijn om benoemd te worden tot relict? Er hier niet eenduidig antwoord op. Vandaar dat we in de dit verslag de definitie van een cultureel landschapselement aanhouden. De provincie Noord Brabant verleend subsidie aan partijen die cultuurhistorische landschapselementen aangelegd hebben vóór 1950 en ze weer herkenbaar maakt in het landschap¹. Dit is een goede leidraad om aan te houden aangezien er dan zeker financiering beschikbaar is om beheer op deze elementen uit te voeren.

Naast deze definitie binnen de subsidieregeling zijn er andere indicaties die een relict definieert binnen de Maasheggen. Er is onderscheid te maken tussen hegrelucten en vlechtrelictten. Hegrelucten (oude meidoorn en wegedoorn) zijn ouder dan 100 jaar. Een aantal zijn ouder dan 300 jaar. Vlechtrelictten zijn minimaal 80-85 jaar oud. Na WO2 werd er niet meer gevlochten. Nu wordt er weer gevlochten met name rond het NK heggen vlechten maar dit zijn jonge heggen en (nog) geen vlechtrelictten. Vaak staan er enkele meters oude meidoorns naast elkaar. Zo zijn er 3 periodes van heggen te onderscheiden waarvan de derde periode beschouwd kan worden als een (vlecht) relict:

We kunnen 3 periodes van heggen onderscheiden.

- Jonge heggen aanplant vanaf 2000 tot heden, 0-20 jaar oud.
- Jonge ruilverkavelingsheggen: 30-40 jaar oud
- Heggen ouder dan 100 jaar. Meestal veel ouder, voor 1850. Ouder >300 jaar.

De relictten van de Maasheggen

Na het overleg van 21-08-2023 is de definitie verder aangescherpt. Deze definitie is niet perse de definitie van een relict maar wat de partijen definiëren als de aan te pakken relictten voor specifiek het Maasheggengebied. We nemen hierbij de leeftijd als leidraad. Hierbij beschouwen we levende struiken/bomen die ouder zijn dan 80 jaar als relictten. De relictsoorten waarop we focussen zijn meidoorn, wegedoorn, Spaanse aak en de es die daarna onder te verdelen zijn in vlecht- en hegrelucten.

Te zetten stappen

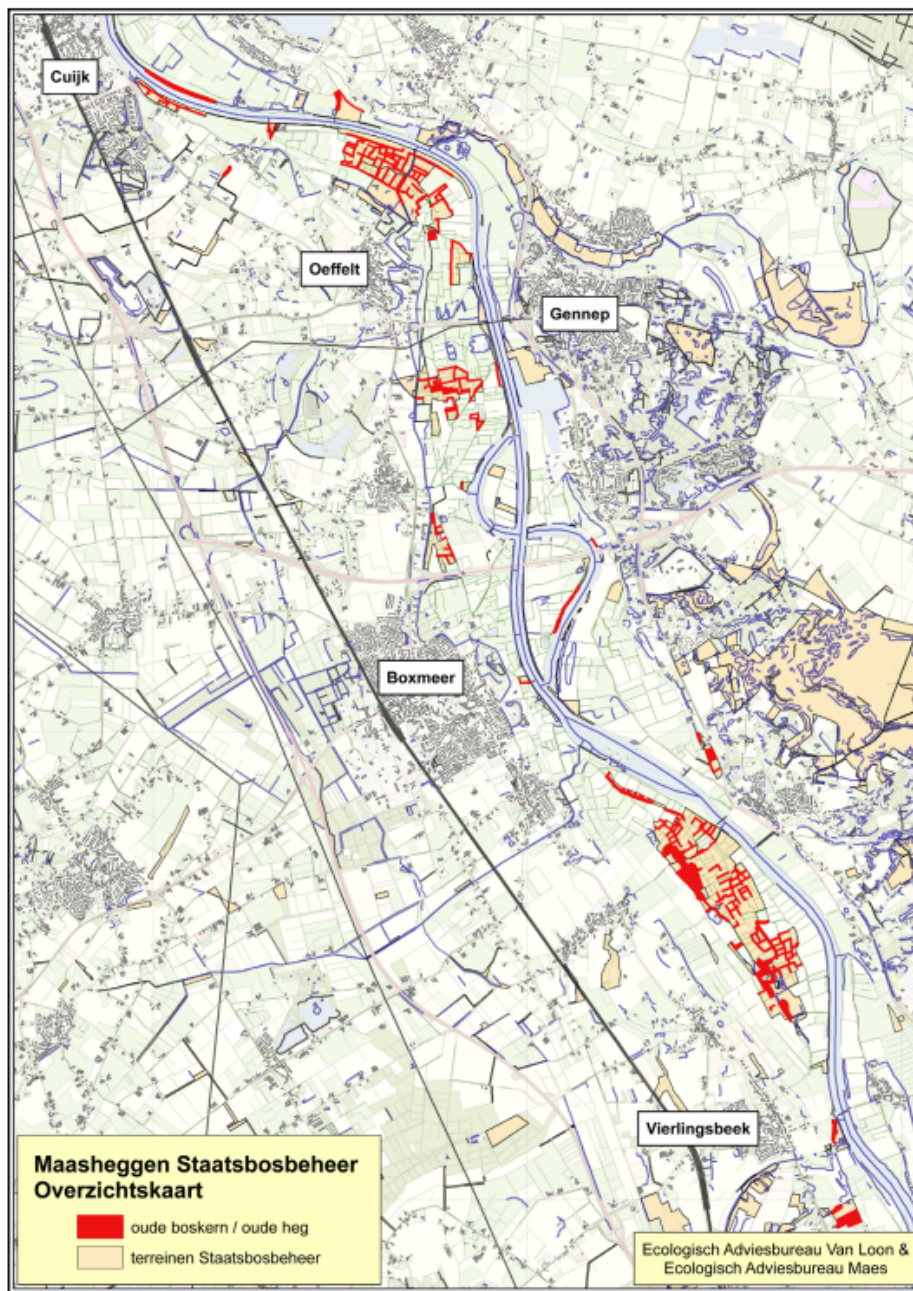
1. Inventarisatie & digitalisering

¹ Overheid.nl (2023), Subsidieregeling natuur Noord-Brabant, <https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR601479/32>

De eerste stap ligt bij het inventariseren van de relictten. Waar liggen de relictten en welke zijn het waard om te redden? Sommige relictten zijn namelijk zo overwoekerd tot het punt dat ze niet meer hersteld kunnen worden. Daarom is het belangrijk om te inventariseren waar in het Maasheggen gebied de relictten staan en waar aangepast beheer van toepassing moet worden.

Staatsbosbeheer (SBB)

In het Rapport Maasheggen van 2011 zijn de autochtonen bomen en struiken geïnventariseerd op de gronden van Staatsbosbeheer. In dit rapport zijn vooral de autochtone heggen terug te vinden met grote cultuurhistorische waarde². Deze relictten zijn vooral te zien in de Bergjes tussen Boxmeer en Vierlingsbeek. Echter is er sinds die tijd sprake geweest van kavelruil en is de kaart hoogstwaarschijnlijk niet meer up-to-date. Als de kaart nu vergeleken wordt met de elementen in programma BOOM dan komt het niet overeen. Er is dan óf sprake van verandering in het landschap óf

² Van Loon, R. & Maes, B. (2011), Rapport Maasheggen. Inventarisatie autochtone bomen en struiken in de terreinen van Staatsbosbeheer.

de elementen zijn simpelweg nog niet in BOOM gezet. Er staan momenteel 8 vlechtrelicten in BOOM die in bezit zijn van SBB. Hier kan nog een slag in gemaakt worden. Verder is het onduidelijk of door alle partijen de relicten en vlechtrelicten onder hetzelfde element in BOOM weergegeven. We zouden, voor het overzicht, kunnen baten van gemeenschappelijke richtlijnen.

Groen Erfgoed

Vanuit het Rijk is opdracht gegeven om het groen erfgoed in Nederland in kaart te brengen. Dit betreffen onder andere landschapselementen met autochtone bomen en struiken vóór 1850. Hierin staan ook de heggen van de Maasheggen aangegeven. Al deze elementen die in de categorie heg kunnen daarom vallen onder relicten³. Vooral de tweestijlige meidoorn is goed aangegeven in deze kaart die van grote waarde wordt geschat voor het oogsten van autochtone zaden. Verder is het een cultureel symbool voor de Maasheggen. Staatsbosbeheer heeft opdracht gegeven deze data ook in het programma BOOM te zetten.

Oeffelt

Verder gaan gebiedskenners zoals Marius Grutters aan de slag met verdere inventarisatie (vooral rond Oeffelter Meent). Deze inventarisatie is momenteel in gang gezet. Deze inventarisatie betreft alle heggen vanaf St. Agatha tot Boxmeer. Hier is verdere afstemming nodig tussen de verschillende grondeigenaren in het Maasheggen gebied zodat er geen dubbele inventarisatie ontstaat. Hij heeft geen toegang tot BOOM dus deze relicten moeten later worden toegevoegd door een andere partij (potentieel een vaste BOOM coördinator vanuit SBB).

Gemeente Land van Cuijk en VNC

De gemeente relicten worden in kaart gebracht door Peter Ceelen van VNC. Dit betreft de heggen waar de gemeente verantwoordelijk is voor het beheer. Deze worden door hem in het programma BOOM gezet. Dit zullen vooral meidoorns langs gemeente wegen betreffen. Voor VNC zal hij hetzelfde doen. In BOOM staan momenteel nog 0 vlechtrelicten van de gemeente en VNC (maar kunnen potentieel onder een andere naam ingevoerd zijn). VNC heeft vanaf het zuiden niet verder dan Sambeek/Boxmeer geïnventariseerd.

De gemeente ziet het herstel en in stand houden van de relicten als twee verschillende sporen. Het herstel is eenmalig en het in stand houden is langdurig (jaarlijks?). Momenteel zijn ze bezig met het herstel programma Maasheggen Fase III. Dit gaat vooral om de heggen langs de gemeente wegen.

Stand van zaken en de toekomst

Dit is hoever de inventarisatie tot nu toe gaat. Er wordt tot nu toe per partij apart geïnventariseerd. Mochten we als een collectief efficiënt het relicten beheer aan willen pakken is het potentieel gewenst om een gezamenlijk beleid hiervoor te creëren en alle informatie op één platform weer te geven. BOOM is hier een aangewezen platform voor. De inventarisatie is ingang gezet en nu is de volgende stap het invoeren in BOOM en bepalen welke relicten we moeten redden.

Digitalisering

Bij de partijen voeren we door dat de relicten in het programma BOOM worden geregistreerd. Gedurende het overleg van 21-08-2023 kwam op tafel dat alle partijen relicten weergegeven in BOOM op een andere manier. Dit zorgt voor veel zoekwerk in BOOM wat onnodig is. Als reactie op deze

³ Maes, B. (n.b.), Kaart groen erfgoed, <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=groen%5Ferfgoed#>

verdeling zijn er gezamenlijke richtlijnen opgesteld voor het invoeren van relictten in BOOM. Die zijn als volgt:

- a) In het geval dat het relict nog leeft, geef je je punt aan als het Element 'Relict'
- b) Geef daarna aan bij de Vorm om wat voor relict het gaat: een 'Hegrelict' of een 'Vlechtrelict'
- c) Geef vervolgens bij het Streefbeeld aan hoe het relict er uit moet zien: als 'Struik', 'Hakhoutstoof' of 'Knotboom'
- d) Mocht het relict dood zijn geef je het aan als een 'Dood relict' bij het Element

Op deze manier geeft iedereen de relictten op dezelfde manier weer. In de vorm van een punt en geordend onder dezelfde filters. Deze filters worden momenteel doorgevoerd in BOOM en kunnen binnenkort gebruikt worden. Alle partijen zullen daarna hun relictten moeten omboeken in BOOM en organisatie breed deze richtlijnen doorzetten. We voegen alleen relictten toe van de soorten: meidoorn, wegedoorn, Spaanse aak en de es.

10 oktober gaan we met een select groepje het veld in om gelijk dit in de praktijk te testen en zo de eerste stappen te zetten naar een volledige inventarisatie.

2. Mogelijkheden voor herstel & beheer

Na de inventarisatie is er als het goed is duidelijk welke (vlecht)relictten herstel en beheer nodig hebben. We moeten ons aandacht vooral focussen op de relictten die nog leven aangezien er verscheiden al dood zijn. Betreffende het beheer is de meest voor de hand liggende maatregel het manueel verwijderen van de overwoekering. Echter vergt dit veel inzet van de partners en werkers. Dit vergt ook jaarlijks beheer. De gemeente Wijchen heeft in 2018-2020 een onderzoek laten uitvoeren naar hun eigen heggen en welke beheer ze daar moeten toepassen. Het blijkt dat het hanteren van oude beheerstechnieken bijdragen aan het behoud en herstel van de heggen en hun cultuurhistorische waarde. Jaarlijks beheer lijkt goed te werken. Vlechtrelictten zijn van zeer hoge leeftijd en is een authentieke techniek van heggen beheren die de percelen ook beschermd.

Bedreigingen voor relictten

- Er ontstaat schade aan de relictten door het spuiten op akkers of het doorploegen van de wortels. Het op de hoogte brengen van de eigenaren kan nodig zijn mits dit veel gebeurt in de Maasheggen. Mensen zijn vaak ook onwetend en beseffen niet dat de heg culturele waarde heeft.
- Naast relicttenbeheer is er potentieel sleedoorn beheer nodig aangezien na het verwijderen van overwoekerd sleedoorn het snel terug komt.
- Vee kan schade aanbrengen aan de relictten. Hoe hier mee om te gaan?
- Te intensief beheer. Oude struiken kunnen te vaak en te laag gesnoeid worden. Op de oude "poest" van oude struiken moet minimaal 1 meter jonge scheuten blijven staan. We zouden eerder kunnen terug snoeien naar 1.20 m zodat er op een later tijdstip niet hard teruggesnoeid hoeft te worden.
- Overwoekering door hop. Op plekken waar laag gesnoeid is overwoekering van hop ook een probleem. Dit is ondervonden door de vrijwilligers van Slabox tijdens hun beheer van de heggen.

3. Manier van werken

De relictten die nu in BOOM staan hebben of de onderhoudsmaatregel 'Inspectie' of 'Vlechten-lok'. Degene met de 'Inspectie' maatregel worden elk jaar gecheckt op overwoekering. De vlechtrelictten

met 'Vlechten-lok) worden eenmalig gecheckt i.v.m. het vrijstellen van het relict. De andere relictten worden momenteel niet onderhouden of herstelt via het herstel project van de Gemeente Land van Cuijk.

Wat waarschijnlijk van hoge waarde in het te-maken relicttenbeheer gaat zijn is het samenwerken tussen partijen. Als we gezamenlijk een consistent beheer vast stellen en het jaarlijks herhalen behouden we (vlecht)relictten in de Maasheggen. Vooral in het begin zal dit overleg en afstemming vergen met afspraken die gemaakt moeten worden vandaar dat het opstellen van een werkgroep gewenst is. Met het starten van deze werkgroep is het de bedoeling dat we stappen gaan maken van theorie naar praktijk.

4. Financiën

Vanuit de Provincie Noord Brabant is er [subsidie](#) beschikbaar om cultureel historisch relictten te herstellen (meer subsidies worden momenteel nog gezocht). Dit is voorlopig continue aan te vragen. Verder kunnen we partijen vragen budget vrij te maken voor het continue beheer maar ook het initiële inventarisatie werk waar dat nodig is.

Bespreekpunten voor het overleg

1. In hoeverre is de inventarisatie compleet en waar op te letten → leeftijd relict, levend/dood, in aanmerking komend voor beheer, enz. → Dit ook vooral bij het invoeren erbij vermelden
2. Het invoeren van de relictten in BOOM → duidelijkheid scheppen onder welke titel het moet komen te vallen.
3. Bespreek welke relictten te redden en welke niet. Hoe willen we de hebben zien in het landschap. Concrete acties hierbij opstellen.
4. Wat te doen met relictten op gronden niet in bezit van partners?
5. Bespreek het beheer met in gedachten de bedreigingen voor relictten